

О.О. Сас, к.е.н, старший викладач
кафедри економіки і менеджменту агробізнесу
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

THE DIRECTIONS OF IMPROVING THE EFFICIENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Sas O.O. Ph. D., Senior Lecturer of the Department
of Agribusiness Economics and Management
KNEU named after Vadym Hetman self-governing (autonomous)
research University

АНОТАЦІЯ. У роботі досліджено актуальні проблеми підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств. Визначено найважливішими напрямками: підвищення ефективності використання ресурсів; підвищення рівня ефективності використання організаційно-економічних можливостей господарства, як умовно не виробничих проблем; підвищення ефективності управління. Використання підходів підвищення ефективності має бути системним та результативним, що значною мірою залежить від вищої ланки менеджменту аграрного підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ефективність, результативність, аграрні підприємства, ресурсний потенціал, організаційно-економічний механізм, управління персоналом.

ABSTRACT. The paper investigates actual problems of improving the efficiency of agrarian enterprises. The most important directions, such as: increasing of resource efficiency, increasing of the level of efficiency of using organizational and economic opportunities of the enterprise and improving of management efficiency, are determined. The use of efficiency improvement approaches should be systemic and effective, which largely depends on the highest level of management of the agrarian enterprise.

KEY WORDS: efficiency, productivity, agrarian enterprises, resource potential, organizational and economic mechanism, personnel management.

Постановка проблеми. Ринкова економіка в Україні, із усіма її проблемами, все ж таки дає аграрним підприємствам можливості вибору джерел фінансування, напрямів діяльності, технологій виробництва та надання послуг, масштабів та самого ринку збуту. Від так нині аграрний сектор зайняв чи не найважливіше міс-

це в національній економіці, як інструмент виходу із глибинної соціально-економічної кризи. Перш за все таке бачення формується наявністю виробничого потенціалу, що часто сприймається як можливість подальшого збільшення обсягів виробництва (екстенсивним та інтенсивним шляхами) та виходом на нові ринки (експорт не типової нині продукції чи в не типові країни).

Однак ринкова економіка формує не тільки можливості, а й через свій динамічний характер, ставить вимогу бути в процесі постійного розвитку кожен окремий економічний об'єкт. Тому не втрачає актуальності проблема підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Вагомий внесок у вирішення теоретичних і практичних проблем підвищення ефективності аграрних підприємств зроблено такими вченими та практиками, як В. Борисова, В. Бугайчук, Ф. Горбонос, С. Дем'яненко, К. Дідур, О. Єранкін, П. Коваль, О. Митяй, А. Несен, І. Охріменко, Н. Піняга, С. Рибалко, О. Шкуратов та ін. Попри надзвичайно велику кількість наукових праць, розроблені арсенали методів і способів вирішення питань підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств, у сучасних умовах, з наукової та практичної точки зору, дана проблема залишаються не вирішеною й потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення найпоширеніших напрямків підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні функціонуючі аграрні підприємства переживають складний період змін у всіх сферах функціонування. Зовнішньополітичні фактори не просто дали можливість виходу на «нових» споживачів, а буквально змушують переорієнтуватися від ринку СНГ. Внутрішньо державні фактори, зокрема такі, як зміна системи оподаткування та тотальне зниження купівельної спроможності населення України, змушують до переорієнтації на внутрішньому ринку.

Від так, останнім часом для аграрних підприємств стає характерним диверсифікація виробничої діяльності, вихід на нові ринки кожного окремого підприємства, а також інтенсивний пошук різних шляхів максимального використання наявних ресурсів. Наприклад, дослідник С.В. Рибалко досліджує ефективність використання основних фондів, як одного із ключових факторів виробництва у аграрному секторі. Аналізуючи дану проблематику науковець визначає, що значні можливості підвищення ефективності використання основних засобів криються не у ефективності

їх безпосереднього використання, а у якісній організації проектно-кошторисної справи[9, 70], з чим ми абсолютно погоджуємося.

Практика ведення бізнесу у частині проектування розширення діючих та створення нових виробничих об'єктів свідчить про те, що найменші помилки та не доопрацювання всіх технологічних, територіальних і геологічних нюансів провокує надзвичайно значні проблеми при запуску проекту. В результаті чого, як правило, виникає необхідність у підвищенні кошторису на ліквідацію проблемних моментів нового виробничого об'єкту, яке часто є не пропорційним першому (тобто, виправлення проблемних моментів часто є значно дорожчим ніж їх початкова вартість).

Продовжуючи розглядати проблематику ефективності використання основних засобів у розрізі результативного інвестування, необхідно відзначити необхідність коректного вкладання ресурсів у машино-тракторний та автопарк. Практична сторона даної проблеми полягає у якості фондоозброєності аграрних підприємств, з приводу чого більшість науковців акцентують увагу на низькій інтенсивності заміни морально застарілої техніки. Однак, на нашу думку, важливішим є питання якості підбору парку техніки в кожному окремому підприємстві. Тобто, аналіз виробничої діяльності підприємств показує, що в міру різних причин менеджери господарств часто купують нову або ж вживану сучасну техніку не враховуючи спеціалізації власного підприємства. Найрозповсюдженішою причиною цього є бажання знизити рівень інвестицій, а також банальне неврахування виробничих потреб, через низьку кваліфікацію керівництва.

Від так, на нашу думку, критично необхідним під час підбору кожної окремої одиниці машино-тракторного та автопарку є:

- 1) визначення стратегії виробничого розвитку підприємства;
- 2) проведення ґрунтового аналізу виробничого напрямку підприємства на даному етапі його функціонування;
- 3) здійснення підбору кожної окремої одиниці техніки на основі аналізу технічних параметрів та їх відповідності до потреби підприємства розуміння якої формується на попередніх двох етапах;
- 4) проведення виробничого дослідження з приводу відповідності заявлених технічних показників від виробника шляхом аналізу та консультацій з аграрними підприємствами, що вже придбали обрану модель технічного засобу;
- 5) прийняття рішення щодо купівлі.

Тобто, тоді коли аграрне підприємство має стратегічний план або вже спеціалізується на вирощуванні картоплі, то менеджмен-

ту даного господарства при підборі збиральної техніки необхідно акцентувати увагу на вузькоспеціалізованих картоплекопалках, а не на універсалізованих агрегатах для збирання коренеплодів, які, як правило, на порядок дешевші. Оскільки на багатофункціональній техніці, як правило, відсутня можливість механізованого сортування картоплі за фракційним показником, що приводить до потреби використання живої праці із об'єктивно присутнім людським фактором. Зазначимо, що використання людської праці не основна проблема і часто навіть це не є проблемою, основним нюансом у даному випадку є значно вищий рівень якості роботи вузькоспеціалізованої техніки.

Продовжуючи розглядати напрямок підвищення ефективності функціонування аграрного підприємства на основі безпосереднього використання виробничого потенціалу зазначимо, що все таки більшість науковців досліджують можливість господарства у розрізі результативнішого використання ресурсів і підвищення технологічної ефективності виробництва продукції. Зокрема, заслуговує уваги дослідження В.В. Бугайчука, у якому науковець зауважує, що виробничий потенціал є складною системою можливостей і сукупністю виробничих ресурсів які дозволяють здійснювати процес виробництва [2]. Головною проблемою тут є одночасне й динамічне функціонування усіх складових елементів, кількісна та якісна оцінка яких не завжди проста, а подеколи взагалі не можлива. Тобто фактично, визначаючи те, що ресурсний потенціал є однією із складових виробничого потенціалу, науковим дослідженням підлягають основні ресурси виробництва, а саме земельні, трудові, фінансові та матеріально-технічні [8].

У аграрному секторі земля вважається основним засобом і ресурсом виробництва, від рівня ефективності використання якого залежить загальний результат діяльності сільськогосподарського підприємства [2, с. 44; 8, с. 487]. Основним напрямком підвищення ефективності використання землі є інтенсифікація виробництва, оскільки за таких умов при незмінній площі можливе збільшення обсягу валового виробництва продукції за рахунок підвищення продуктивності на одиницю земельної площі. Зокрема, науковцями визначається, що при цьому не завжди обов'язковими є додаткові витрати на операційну діяльність, оскільки часто досягти даного ефекту можливо за рахунок удосконалення технологічного процесу, введення сучасних технологій і зниження витрат на фоні вищого рівня організації праці [3]. Відтак, ми спостерігаємо тісний зв'язок взаємодії, про який зазначалося ра-

ніше, між потенціалом використання земельного ресурсу, як базового елементу, із усіма іншими видами ресурсів.

Не менш важливе питання у даному контексті піднімають О.І. Шкуратов [10], В.А. Борисова [1] та інші, акцентуючи увагу на природно-ресурсному-потенціалі, а саме у розрізі екологічної ефективності діяльності аграрних підприємств, можемо відзначити значущу роль агрохолдингів. У науковій і публіцистичній літературі має місце жорстка критика великотоварних агропромислових формувань з приводу безвідповідального природокористування на виробничих територіях. Дослідники даного напрямку визначають, що природно-ресурсний потенціал представлений земельними, водними, кліматичними та біологічними ресурсами, агроекологічне використання яких (особливо стосується земельного ресурсу) забезпечує розширене відтворення ґрунтової родючості і, як наслідок, підвищення ефективності виробництва продукції. Таких результатів господарство може досягнути шляхом максимальної активізації біологічних процесів у землі, що дозволить сформувати стійкий агроландшафт. Для цього агрономічній службі слід використовувати техніко-технологічні прийоми на сонові екологічних методів виробництва продукції [10, с. 75].

Отже, можемо дійти висновку, що під час задіяння різних підходів щодо підвищення ефективності використання виробничого потенціалу аграрного підприємства необхідно використовувати системний аналіз причинно-наслідкових зв'язків і при прийнятті кожного окремого рішення, і в плані визначення результативності обраних методів.

Відносно окремим блоком напрямків підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств можемо назвати використання організаційно-економічних можливостей господарства, які можуть акумулювати в собі вирішення адміністративних, фінансово-економічних, логістичних (коли не входить до процесу виробництва), маркетингових і всіх інших не виробничих проблем.

Зокрема, І.В. Охріменко, досліджуючи питання підвищення ефективності виробництва аграрних підприємств на основі економічних підходів, визначає, що підвищення ефективності господарської діяльності перш за все потребує проведення складних і трудомістких техніко-економічних розрахунків. Науковцем зазначається, що дані розрахунки повинні відповідати таким вимогам: об'єктивність, як фактор повного врахування комплексу природних, економічних, техніко-технологічних і соціальних умов функціонування підприємства; достовірність, як необхід-

ність повною мірою враховувати в розрахунках усі внутрішні та зовнішні фактори впливу на витрати та доходи аграрного підприємства; оперативність, як потреба керівництва підприємства у релевантній інформації стосовно рівня всіх технологічних та економічних показників. Запропонований науковцем алгоритм прийняття рішення, який можемо назвати економічним інструментом підвищення ефективності використання резервів підприємства, складається із таких пунктів: 1) визначення рівня додаткових витрат з урахуванням можливостей підприємства; 2) виявлення резервів, що можуть бути залучені завдяки даним витратам; 3) кількісна оцінка виявлених резервів; 4) аналіз доцільності додаткових витрат у порівнянні із додатковими доходами [7, с. 250–253].

Тобто, проведений дослідником ґрунтовний аналіз економічних основ як напрямку підвищення ефективності в аграрному підприємстві свідчить про те, що розрахунок оптимального співвідношення витрат до доходів вимагає серйозних аналітичних зусиль, оскільки він має бути багатofакторним [7, с. 257]. Така ситуація зумовлюється тим, що особливістю аграрного сектору є задіяння у виробничому процесі не тільки основних засобів і праці, а й участі біологічних організмів (рослин і тварин), як визначального фактору.

Подальший глибокий аналіз напрямків підвищення ефективності аграрних підприємств показав, що значна увага науковців приділяється питанням організації діяльності та управління. В цілому часто наголошується на низькому рівні ефективності діяльності, негативному впливі на екологічний і соціальний стан сільських територій, що є наслідком проблем управління, які виникають на всіх рівнях їх організаційних структур.

Один із варіантів вирішення даної проблеми в сучасних умовах пропонує О.В. Митян шляхом виділення окремих виробничих ланок в окремі управлінські суб'єкти, організаційно-економічні механізми управління яких повинні формуватися на основі: обґрунтування на всіх рівнях демократичних форм управління; трудові колективи повинні стати суб'єктами управління та отримати частину функцій оперативного обліку; керівники кожного із суб'єктів управління повинні мати чітко визначену ступінь відповідальності; мають бути розроблені внутрішні договори виробництва продукції, що регулюватимуть відносини між трудовими колективами [5, с. 43]. Представлений підхід зобов'язує до створення окремих виробничих планів кожним окремим виробничим підрозділом і наділяє їх керівників важелями управління й відповідальністю за їх виконання.

Досліджуючи систему управління підприємством із метою підвищення ефективності його функціонування А.В. Несен пропонує використовувати багатоваріантну організаційно-економічну модель управління, що містить сукупність організаційних та економічних важелів, які впливають на параметри процесу управління. Використання представленої моделі ґрунтується на швидкому і ефективному реагуванні на змінювані умови господарської діяльності. Методичний підхід передбачає такі етапи: моніторинг соціально-економічного розвитку господарства, з метою вивчення динаміки результатів господарсько-фінансової діяльності підприємства на селі; діагностика функціонування організаційно-економічного механізму управління, з метою визначення слабких місць і недоліків у структурі управління та функціональних зв'язків між елементами; оцінювання можливостей удосконалення організаційно-економічного механізму, з метою пошуку конкретних можливостей оптимізувати механізми управління на основі отриманих результатів діагностики; розробка програми вдосконалення організаційно-економічного механізму управління, що повинна мати вигляд детально розробленого плану заходів із відповідним наповненням, на основі попередньо визначених можливостей; оцінювання запропонованих змін з метою ґрунтовного аналізу наслідків після впровадження розроблених рекомендацій та, при необхідності, проведення певного коригування; упровадження розробленої та прийнятої програми із використанням принципу «точно в строк», зокрема автором наголошується на важливість елемента популяризації змін серед працівників для підвищення ефективності самого процесу впровадження [6, с. 30-31]. У цілому, дослідником пропонується використання гнучких програм вдосконалення підприємства, що уособлюється у швидкій реакції на зовнішні та внутрішні зміни.

Не менш важливим напрямком підвищення ефективності функціонування аграрного підприємства є вирішення проблеми управління персоналом. Значимість даного відносно вузького питання криється у специфіці виробничих процесів сільського господарства, що уже зазначалося нами, де одночасно взаємодіють механічні засоби та біологічні організми, а людина (працівник) спрямовує їхню взаємодію. Саме рівень якості організації цієї взаємодії значною мірою визначає результативність виробничої діяльності. Зокрема, К.М. Дідур зазначає, що управління персоналом — це діяльність спрямована на ефективне використання персоналу для досягнення цілей як підприємства в цілому, так і індивідуально кожного працівника [4, с. 129]. Дослідник у своїй

праці акцентує увагу на необхідності вирішенні соціальних проблем працівника, необхідність його постійного розвитку шляхом навчання, підвищення кваліфікації та стимулювання до високо-ефективної роботи. Відтак можемо погодитись, що підвищення рівня управління персоналом ініціює підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства.

Висновки і перспективи подальших розробок. У роботі досліджено актуальні проблеми підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств підняті науковцями. Було визначено, що найважливішими напрямками такого підвищення є: використання ресурсів (основних засобів, природних ресурсів, оборотних засобів); підвищення рівня ефективності використання організаційно-економічних можливостей господарства, зокрема адміністративних, фінансово-економічних, логістичних, маркетингових. Окремо хочемо виділити проблеми підвищення ефективності управління, зокрема й управління персоналом, як одним із ключових елементів.

Серед великої кількості напрямків підвищення ефективності функціонування аграрного підприємства не можливо виділити якийсь один концептуальний чи найважливіший, оскільки кожен з них є актуальним для кожного окремого підприємства на різному етапі його розвитку. Тому, використання підходів підвищення ефективності має бути системним та результативним, що значною мірою залежить від вищої ланки менеджменту аграрного підприємства.

Список використаних джерел

1. *Борисова В.А.* Відтворення природного ресурсного потенціалу АПК: економічні аспекти: [монографія] / В.А. Борисова. — Суми: Довкілля, 2003. — 372 с.
2. *Бугайчук В. В.* Перспективи розвитку виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств / В. В. Бугайчук // Зб. наук. пр. Таврійського держ. агротехнол. ун-ту. Сер. Екон. науки. — 2013. — № 1 (21), т. 3. — С. 42–51.
3. *Горбонос Ф. В.* Економіка підприємств: підруч. за ред. / Ф.В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик. — К.: Знання, 2010. — 463 с.
4. *Дідур К. М.* Шляхи підвищення ефективності системи управління персоналом в аграрних підприємствах / К. М. Дідур // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. — 2015. — № 1. — С. 125–129.

5. Митяй О. В. Концепція організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства / О. В. Митяй // Економіка: реалії часу. — 2013. — № 2. — С. 39–46.

6. Несен А. В. Формування багатоваріантності управлінського механізму в діяльності аграрних підприємств / А. В. Несен // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2016. — Вип. 10(2). — С. 29–32.

7. Охріменко І. В. Методичні основи оцінки резервів підвищення економічної ефективності на підприємстві / І. В. Охріменко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2013. — № 2(3). — С. 248–259.

8. Піяга Н. Підвищення ефективності використання потенціалу ресурсів підприємств у сучасних умовах господарювання / Н. Піяга // Вісник Львівського національного аграрного університету. Сер : Економіка АПК. — 2013. — № 20(1). — С. 485–488.

9. Рибалко С. В. Організаційно-економічні засади підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектора / С. В. Рибалко // Економіка і регіон. — 2012. — № 3. — С. 70–74.

10. Шкуратов О. І. Напрями підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств / О. І. Шкуратов // Збалансоване природокористування : науково-практичний журнал. — 2014. — N 1. — С. 74–78.

Reference

1. Borisova VA Reproduction of Natural Resource Potential of the AIC: Economic Aspects: [monograph] / V.A. Borisova. — Sumy: Environment, 2003. — 372 pp.

2. Bugaychuk V.V. Prospects for the development of production potential of agricultural enterprises / VV Bugaychuk // Sb. sciences Ave Tauride State agrotechnol. un-th Sir Econ science — 2013. — № 1 (21), t. 3. — S. 42-51.

3. Gorbonos F.V. The Economics of Enterprises: Undertakes. for ed. / F.V. Gorbonos, G. V. Cherevko, N. F. Pavlonchik, A. A. Pavlenschik. — K. : Knowledge, 2010. — 463 p.

4. Didur K. M. Ways of increasing the efficiency of the personnel management system in agrarian enterprises / K. M. Didur // Bulletin of the Dnepropetrovsk State Agrarian and Economic University. — 2015. — No. 1. — P. 125-129.

5. Mitya O. V. Concept of Organizational and Economic Mechanism for Increasing the Efficiency of an Agricultural Enterprise Activity / O. V. Mityay // Economy: Realities of Time. — 2013. — № 2. — P. 39-46.

6. Nesen A.V. Formation of Multivariable Management Mechanism in the Activities of Agrarian Enterprises / AV Nessen // Scientific Bulletin of

Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy. — 2016. — Voice over 10 (2). — P. 29-32.

7. Okhrimenko I.V. Methodical bases of estimation of reserves for increasing the economic efficiency at the enterprise / I.V. Okhrimenko // Collection of scientific works of Taurian state agrotechnological university (economic sciences). — 2013. — No. 2 (3). — pp. 248-259.

8. Pinyaga N. Improving the efficiency of using the potential of enterprise resources in modern economic conditions / N. Pinyaga // Visnyk of Lviv National Agrarian University. Ser: Economics of agroindustrial complex. — 2013. — No. 20 (1). — P. 485-488.

9. Rybalko S. V. Organizational and economic principles of increasing the efficiency of using the resource potential of the agrarian sector / S.V. Rybalko // Economy and region. — 2012. — No. 3. — P. 70-74.

10. Shkuratov, OI. Directions of increase of efficiency of use of natural resource potential of agrarian enterprises / O. I. Shkuratov // Balanced natural resources: scientific and practical journal. — 2014 — N 1. — P. 74—78.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2017 р.

УДК: 338.516

О.Ю. Старіков, к.е.н., доцент
кафедри економіки і менеджменту агробізнесу,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

AGRICULTURAL MARKET INFRASTRUCTURE EFFICIENCY AND ITS IMPACT ON AGRICULTURE

O. Yu. Starikov, Ph.D., Associate Professor
of the Department of Agribusiness Economics and Management,
State Higher Educational Establishment «Vadym Hetman
Kyiv National Economic University»

АНОТАЦІЯ. Запропоновано виділяти технічну і цінову ефективність інфраструктури аграрного ринку. Технічна ефективність відображає рівень витрат на одиницю продукції при її проходженні маркетинговим ланцюгом. Цінова ефективність показує як швидко і точно ринкові ціни реагують на зміни в споживчому попиті і надходять до виробників, а також наскільки вони узгоджені між ринками і ланками руху продукту. Визначено механізм впливу інфраструктури аграрного ринку на сільське господарство. З'ясовано, що підвищення ефективності інфраструктури аграрного ринку